

משל יותם – על מנהיגות ומנהיגים

מטרות: בחינת טיפוסים מנהיגות, תפקידו של מנהיג, ושלטון דמוקרטי דרך עיון במשל יותם.

מהלך השיעור

1. סיפור גדעון, רקע למשל יותם – קריאת פרק ח'

1. מיהן הדמויות?
2. מה מבקש העם? מה משיב גדעון?
3. מדוע מסרב גדעון להתמנות למלך?
4. מה ה-"פשרה" של גדעון? מה הוא מסכים לעשות כדי לעזור לעם?

2. קריאת המשל ופירושו – קריאת חלק ראשון בפרק ט'

1. מה המסר? כלפי מי הביקורת? (דמוקרטיה, אמונה באל, שלטון מוסרי)
2. מיהן הדמויות במשל?
3. למה נבחרו עצים אלו? (עצי פרי, שבעת המינים)
4. האם יש משמעות לסדר הופעתם?

3. הזית התאנה והגפן – מה היא התרומה של כל אחד מהעצים?

נחלק את הכיתה לשלוש קבוצות. כל קבוצה בוחנת עץ בעזרת קטעי המקורות.

1. מה מיוחד בעץ זה? (זית – שמן, תאנה – פרי, גפן – יין)
2. למה ניתן להמשיל את תרומתו של העץ?

חוזרים למליאה ומציגים משמעויות.

4. שאלות על מנהיגות

1. מה הביקורת המובאת במשל וכלפי מי היא מופנית?
2. האם שליחות סותרת מנהיגות? האם שלטון בהכרח משחית?
3. איפה אנחנו פוגשים את הדילמה שבין שירות ושליחות למנהיגות?
4. האם יש ביקורת גם כלפי הזית התאנה והגפן? מהי?
5. מה יכול לעזור לגפן לתאנה ולזית לקחת אחריות ולא להותיר את השלטון לאטד? האם פעולה משותפת יכולה לעזור?

5. קריאת הנמשל – קריאת חלק שני בפרק ט'

1. מה הנמשל? מי הן הדמויות? מי הוא האטד? מי הם הזית, התאנה, והגפן?
2. על מה הביקורת? וכלפי מי היא מכוונת? האם הביקורת היא כלפי האטד = אבימלך, או כלפי העצים שלא הסכימו לקחת את התפקיד?
3. האם יש קווי דמיון למציאות שלנו היום? מי הם האטדים, הזית, התאנה והגפן של ימינו?
4. האם קורה שאתם מתלבטים אם לקחת תפקיד או משימה בגלל שאתם לא רוצים להפסיק משהו שאתם טובים בו? למשל לא להיות בצוות בכיתה בגלל חוג או מחויבות ללימודים? מה אתם עושים במצב כזה?
5. מה קורה כאשר אנשים בעלי כישורים יכולת ורצון לשרת לא הולכים להיות מנהיגים?
6. מדוע העצים מסכימים לקבל את האטד? מדוע אנשים מסכימים לקבל מנהיגות שאינה ראויה?
7. כיצד העצים יכולים לשנות את המצב? מה יעזור להם להמשיך לעשות מה שהם טובים בו וגם לקחת אחריות? אולי הם יכולים לעזור זה לזה? לעבוד כצוות?

שופטים, פרק ח', רקע

כב ויאמרו איש-ישׂראל, אל-גדעון, משל-בנו גם-אתה, גם-בנד גם-בנד: כי הושעתנו, מיד מדן. כג ויאמר אלהם, גדעון, לא-אמשל אני בכם, ולא-ימשל בני בכם: יהוה, ימשל בכם. כד ויאמר אלהם גדעון, אשאלה מכם שאלה, ותנו-לי, איש נזם שללו: כי-נזמי זהב להם, כי ישמעאלים הם. כה ויאמרו, נתון נתו; ויפרשו, את-השמלה, וישליכו שמה, איש נזם שללו. כו ויהי, משקל נזמי הזהב אשר שאל, אלף ושבוע-מאות, זהב--לבד מן-השהרנים והנטיפות ובגדי הארנמן, שעל מלכי מדן, ולבד מן-הענקות, אשר בצוארי גמליהם. כז ויעש אותו גדעון לאפוד, ויצג אותו בעירו בעפרה, ויזנו כל-ישׂראל אחריו, שם; ויהי לגדעון ולביתו, למוקש. כח ויפגע מדן, לפני בני ישׂראל, ולא יספו, לשאת ראשם; ותשקט הארץ ארבעים שנה, בימי גדעון.

כט וילך ירבעל בן-יואש, וישב בביתו. ל ולגדעון, היו שבעים בנים, יצאי, ירכו: כי-נשים רבות, היו לו. לא ופילגשו אשר בשכם, ולדה-לו גם-היא בן; וישם את-שמו, אבימלך. לב וימות גדעון בן-יואש, בשיבה טובה; ויקבר, בקבר יואש אביו, בעפרה, אבי העזרי.

לג ויהי, כאשר מת גדעון, וישבו בני ישׂראל, ויזנו אחרי הבעלים; וישמו להם בעל ברית, לאלהים. לד ולא זכרו בני ישׂראל, את-יהוה אלהיהם, המציל אותם מיד כל-איביהם, מסביב. לה ולא-עשו חסד, עם-בית ירבעל גדעון: ככל-הטובה אשר עשה, עם-ישׂראל.

שופטים פרק ט' – משל יותם

א וילך אבימלך בן-ירבעל שכמה, אל-אחי אמו; וידבר אליהם, ואל-כל-משפחת בית-אבי אמו לאמור. ב דברו-נא באזני כל-בעלי שכם, מה-טוב לכם--המשל בכם שבעים איש כל בני ירבעל, אם-משל בכם איש אחד; וזכרתם, כי-עצמכם ובשרכם אני. ג וידברו אחי-אמו עליו, באזני כל-בעלי שכם, את כל-הדברים, האלה; ויט לבם אחרי אבימלך, כי אמרו אחינו הוא. ד ויתנו-לו שבעים כסף, מבית בעל ברית; וישפר בהם אבימלך, אנשים ריקים ופחזים, וילכו, אחריו. ה ויבא בית-אביו, עפרתה, ויהרג את-אחיו בני-ירבעל שבעים איש, על-אבן אחת; ויזתר יותם בן-ירבעל, הקטן--כי נחבא.

ו ויאספו כל-בעלי שכם, וכל-בית מלוא, וילכו, וימליכו את-אבימלך למלך--עם-אלון מצב, אשר בשכם. ז ויגדו ליותם, וילך ויעמד בראש הר-גרזים, וישא קולו, ויקרא; ויאמר להם, שמעו אלי בעלי שכם, וישמע אליכם, אלהים.

ח הלוף הלכו העצים, למשח עליהם מלך; ויאמרו לזית, מלוכה (מלכה) עלינו. ט ויאמר להם, הזית, החדלתי את-דשני, אשר-בי יכבדו אלהים ואנשים; והלכתי, לנוע על-העצים. י ויאמרו העצים, לתאנה: לכי-את, מלכי עלינו. יא ותאמר להם, התאנה, החדלתי את-מתקי, ואת-תנובתי הטובה; והלכתי, לנוע על-העצים. יב ויאמרו העצים, לגפן: לכי-את, מלוכי (מלכי) עלינו. יג ותאמר להם, הגפן, החדלתי את-תירושי, המשמח אלהים ואנשים; והלכתי, לנוע על-העצים. יד ויאמרו כל-העצים, אל-האטד: לך אתה, מלך-עלינו. טו ויאמר האטד, אל-העצים, אם באמת אתם משחים אתי למלך עליכם, באו חסו בצלי; ואם-אין--תצא אש מן-האטד, ותאכל את-ארזי הלבנון.

שופטים פרק ט' – הנמשל של משל יותם

טז ועתה, אם-באמת ובתמים עשיתם, ותמליכו, את-אבימלך; ואם-טובה עשיתם עם-ירבעל ועם-ביתו, ואם-כגמול ידיו עשיתם לו. יז אשר-נלחם אבי, עליכם; וישלך את-נפשו מנגד, ויצל אתכם מיד מדן. יח ואתם קמתם על-בית אבי, היום, ותהרגו את-בניו שבעים איש, על-אבן אחת; ותמליכו את-אבימלך בן-אמתו, על-בעלי שכם, כי אחיכם, הוא. יט ואם-באמת ובתמים עשיתם עם-ירבעל ועם-ביתו, היום הזה--שמחו, באבימלך, וישמחו גם-הוא, בכם. כ ואם-אין--תצא אש מאבימלך, ותאכל את-בעלי שכם ואת-בית מלוא; ותצא אש מבעלי שכם, ומבית מלוא, ותאכל, את-אבימלך. כא וינס יותם, ויברח וילך בארה; וישב שם, מפני אבימלך אחיו.

הזית

הַלוֹךְ הַלְכוּ הָעֲצִים, לְמִשַׁח עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ; וַיֹּאמְרוּ לְזֵית, מְלוּכָה (מִלְכָּה) עָלֵינוּ.
וַיֹּאמֶר לָהֶם, הַזֵּית, הִחְדַּלְתִּי אֶת-דְּשָׁנִי, אֲשֶׁר-בִּי יִכְבְּדוּ אֱלֹהִים וְאֲנָשִׁים; וְהִלַּכְתִּי, לְנוֹעַ עַל-הָעֲצִים.

הזית גדל בארץ ישראל כעץ בר בגליל ובכרמל. גידול זיתים קיים בתרבויות צפון אפריקה ובדרום אירופה ועד למזרח התיכון. מחקרים מוכיחים כי הוא תורבת לראשונה בארץ ישראל ובלבנון. העץ ירוק עד, מאריך ימים ונושא פרי במשך עשרות שנים. הפרי נכבש, ירוק או שחור, והחל בזמנים קדומים מפיקים ממנו שמן. מאז ימי קדם ועד ימינו מצויים מתקני הפקה (בית בד על מתקניו).

- מה מיוחד בעץ הזית?
- מה טוען הזית שמונע ממנו למלוך? מהו השמן? מה הוא מסמל?
- למה הייתם ממשילים את תרומתו של זית?

למה נמשלו ישראל לזית?

לאמר לך: מה זית אינו מוציא שמנו אלא על-ידי כתישתו, אף ישראל אין חוזרים למוטב אלא על ידי ייסורים.
מה זית. אין עליו נושרים לא בימות החמה ולא בימות הגשמים, אף ישראל אין להם בטילה עולמית -
לא בעולם הזה ולא בעולם הבא. (עפ"י בבלי מנחות נ"ג ע"ב)

תאנה

וַיֹּאמְרוּ הָעֲצִים, לְתֵאנָה: לְכִי-אִתִּי, מְלֶכֶי עֲלֵינוּ. וְתֹאמְרִי לָהֶם, הֲתֵאנָה, הַחֲדַלְתִּי אֶת-מִתְקִי, וְאֶת-תְּנוּבָתִי הַטּוֹבָה; וְהִלַּכְתִּי, לְנוּעַ עַל-הָעֲצִים.

עצי תאנה צומחים ליד מעינות ונחלים בארץ ישראל, ומהם פותחו התאנים התרבותיות. התאנה מבלבת באביב ומצמיחה פגות – תפרחות סגורות בצורת כדור, המתפתחות לפרי התאנה. בתוך הפגה מצויים פרחי זכר ופרחי נקבה, והפרייתם נעשית על ידי צרעה קטנה שאינה נמצאת בארץ. ריבוי התאנה נעשה באמצעות ייחורים. פירות התאנה מבשילים במשך הקיץ, והם נאכלים חיים, או נכבשים לדבלים, ואלה יכולים להישמר למשך שנה ויותר. במשק הקדום הייתה לתאנה חשיבות רבה, אך עם ריבוי הפירות במשק המודרני היא ירדה מגדולתה.

- מה מיוחד בעץ התאנה?
- מה טוענת התאנה שמונע ממנה למלוך? מהי מתיקות? מה היא מסמלת?
- למה הייתם ממשילים את תרומתה של התאנה?

ולמה נמשלה תורה לתאנה?

שרוב האילנות - הזית, הגפן והתמרה נלקטין כאחת.
והתאנה נקלטת מעט מעט.
כך התורה: היום לומד מעט ולמחר הרבה,
לפי שאינה מתלמדת לא בשנה ולא בשנתיים.

(במדבר רבה כ"א)

נמשלה תורה לתאנה

כל הפירות יש להם פסולת.
תמרים יש בהם גרעינים,
ענבים יש בהם חרצנים,
רימונים יש בהם קליפות.
אבל התאנה כולה יפה לאכילה
כך דברי תורה.

(ילקוט שמעוני)

גפן

וַיֹּאמְרוּ הָעֲצִים, לְגֵפֶן: לְכִי-אֵת, מְלוּכֵי (מְלָכֵי) עֲלֵינוּ. וַתֹּאמֶר לָהֶם, הַגֵּפֶן, הִחֲדַלְתִּי אֶת-תִּירוּשֵׁי, הַמֶּשְׁמַח אֱלֹהִים וְאֲנָשִׁים; וְהִלַכְתִּי, לְנוּעַ עַל-הָעֲצִים.

גפן היין היא שיח משתרע או מטפס, והיא עומדת בשלכת בחורף. היא פותחה מגפן הבר, הצומחת במזרח התיכון, ולאחרונה הוכח כי היא מצויה גם בארץ ישראל. פריחת הגפן קרויה סמדר, ותוצריה שונים ומגוונים: עלי גפן לבישול, ענבים לאכילה, צימוקים, ריבות ובעיקר יין. מאז ימי קדם היא גדלה בארץ ישראל, הן במדרגות ההרים והן בחולות המישור. גתות עתיקות לדריכת יין, בנויות או חצובות באבן, מצויות במקומות רבים בארץ. הגפן וחלקיה, האשכול והעלה שימשו מוטיב באמנות - בעיטור מבנים, בציורי קיר, בפסיפס ועוד.

- מה מיוחד בעץ הגפן?
- מה טוענת התאנה שמונע ממנה למלוך? מהו היין? מה תפקידו? מה הוא מסמל?
- למה הייתם ממשילים את תרומתה של הגפן?

אמר רבי שמעון בן לקיש: אומה זו כגפן נמשלה.
 זמורות שבה - אלו בעלי הבתים. קנוקות (ענפים דקים) שבה - אלו ריקנים שבישראל.
 אשכולות שבה - אלו תלמידי חכמים. עלים שבה - אלו עמי הארץ.
 ומעשה ששלחו מארץ ישראל ובקשו רחמים האשכולות על העלים,
 שאלמלא העלים אין האשכולות מתקיימים.
 (בבלי, חולין צ"ב ע"א)

